

УДК [338.2:519.86](477)

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИМІРЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

АБДРАХМАНОВА А. О.

кандидат економічних наук

Севастополь

Однією з найважливіших умов розвитку СЕС є забезпечення управління якісною інформацією стосовно ефективності функціонування об'єкта дослідження. Дотримання цієї умови при нестабільному внутрішньому та зовнішньому середовищі створює базу для прийняття управлінських рішень та дозволяє фор-

мувати превентивні заходи з утримання та підвищення рівня результативності СЕС.

Питання вимірювання ефективності соціально-економічних систем знайшли відображення у ряді робіт сучасних українських дослідників: Данилишина Б. М., Козловського С. В., Кривов'язюк І. В., Никитенко П. Г., Солодовнікова С. Ю., Тишко І. Я. та ін. [2 – 6].

Метою статті є дослідження теоретичних засад та визначення принципів вимірювання ефективності соціально-економічних систем.

Теоретичні засади вимірювання ефективності соціально-економічних систем.

На сучасному етапі реформування і трансформаційних перетворень в Україні продовжується формування принципів і вдосконалення механізмів ефективного функціонування соціально-економічних систем (СЕС) різних рівнів (зокрема, мікро-, мезо-, макрорівнів), які ієрархічно можна ідентифікувати залежністю типу «підсистема» – «система» – «надсистема». Багаторівневі СЕС з'єднані складними взаємозв'язками. Так, СЕС на мікрорівні є фундаментом для функціонування та розвитку СЕС на мезорівні, СЕС на мезорівні є підсистемою СЕС макрорівня, яка, у свою чергу, є надсистемою для СЕС мезорівня. Такі ієрархічні структури суттєво ускладнюють процеси вимірювання ефективності цих систем.

Графічну формалізацію ієрархічних рівнів економічних систем представлено на *рис. 1*.

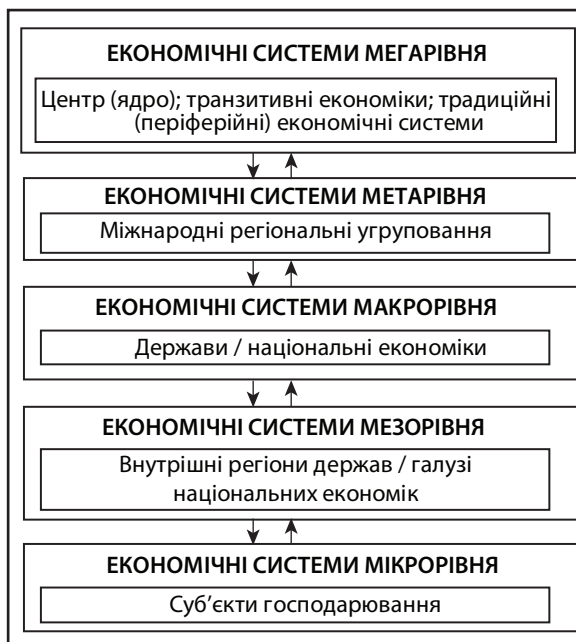

Рис. 1. Ієрархічні рівні економічних систем

Джерело: сформовано на основі [3, с. 221]

Дослідження теоретичних засад вимірювання ефективності СЕС ґрунтується на визначенні змісту термінів «економічна система» та «соціально-економічна система».

Характерною особливістю соціально-економічної системи є наявність людини в сукупності взаємозалежних елементів [2].

У *табл. 1* наведено різноманітні підходи до визначення терміну «соціально-економічна система».

Наведені у *табл. 1* варіанти визначення соціально-економічної системи дозволили сформувати авторську дефініцію даного терміну.

Соціально-економічна система – складна керована кібернетична система, що характеризується єдністю взаємозв'язаних підсистем та елементів і функціонує на різних рівнях структурної ієрархії національної економіки (зокрема, на мікро-, мезо- та макрорівнях).

Кривов'язюк І. В. і Тишко І. Я. у дослідженні [4, с. 168] визначають дві тенденції в існуванні соціально-економічної системи: функціонування та розвиток.

Функціонування СЕС – це процес життєдіяльності, який реалізується через збереження функцій, що визначають її цілісність, якісну визначеність, сутність характеристики. Розвиток СЕС – це процес, який характеризується переходом з одного якісного рівня ефективності функціонування на інший в умовах швидкозмінного внутрішнього та зовнішнього середовища СЕС.

Важливими аспектами управління СЕС є визначення ефективності функціонування та ступеня збалансованості розвитку СЕС.

Дослідження ефективності функціонування СЕС передбачає розрахунок узагальненої характеристики, що відображає ступень корисності СЕС для надсистеми (СЕС більш високого рівня) та підсистеми (СЕС більш низького рівня).

У загальному сенсі ефективність функціонування СЕС – це комплексна оцінка функціонування за усіма ключовими складовими її діяльності, що базується на поточних даних та дозволяє аналізувати досягнуті результати й визначити перспективи подальшого розвитку.

Функціонування соціально-економічної системи тісно пов'язане із сучасним терміном «збалансованість».

У загальному випадку під збалансованістю варто розуміти оцінку стану усіх складових соціально-економічної системи, що обумовлено загрозою виникнення диспропорцій у розвитку цих систем на мікро-, мезо- та макрорівнях. Тобто це такий стан СЕС, коли спостерігається певна задоволеність запитів усіх учасників економічних взаємовідносин або гармонійна єдність інтересів зацікавлених сторін економічних відносин [1].

Одним з важливих аспектів процесу вимірювання ефективності СЕС є якість базової інформації. Вихідні дані справляють істотний вплив на процес прийняття управлінських рішень. Використання якісної інформації призводить до адекватного сприйняття реальних результатів діяльності СЕС, розробки та вибору вірних рішень, а отже – до зменшення кількості помилок і скорочення всіх видів витрат.

Однією з ключових характеристик економіки з ринками, що розвиваються, є швидкозмінне середовище. Зміни впливають на характеристики СЕС. Такі особливості пред'являють нові вимоги до способів, методів і моделей вимірювання ефективності СЕС на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Сучасні підходи до вимірювання ефективності СЕС не передбачають оперативне реагування на подібні зміни, що значно знижує їх корисність при практичному використанні, що обґрунтовано у роботах [5, 7].

У результаті виникає об'єктивна необхідність у систематичному перегляді показників, оцінці адекватності та поповненні новими метриками, що створює додаткові умови до формування системи вимірювання ефективності соціально-економічних систем.

Метою вимірювання ефективності функціонування соціально-економічних систем є достовірна діагностика змін у СЕС і прогнозування їх подальшого розвитку. На базі отриманих даних має відбуватися пошук керуючих впливів, які реалізуються у вигляді певних сценаріїв розвитку СЕС.

Дефініційні визначення терміна «соціально-економічна система»

Автор, джерело	Зміст терміна	Приклад СЕС
Козловський С. В. [3, с. 16, с. 34]	СЕС – утворення, яке складається з елементів цілісної єдності, кожен з котрих здатний існувати тільки у сукупності з іншими елементами, що входять до цієї єдності	Місто, регіон, національна економіка, підприємство, фінансово-промислова група та ін.
Никитенко П. Г., Солодовніков С. Ю. [6, с. 14]	СЕС – це загальне поняття, яке включає окремих індивідів та соціальні групи, що об'єднанні різноманітними зв'язками та стосунками, специфічно соціальними за своєю природою. Загалом СЕС – це громадсько-економічна формація	Підприємство, регіон, держава та ін.
Данилишин Б. М. [8, с. 23]	СЕС – це утворення, що пов'язані між собою складними зв'язками, коли одна СЕС є складовою частиною іншої, більш крупної за розміром території, економічними характеристиками, іншим показникам або залежна від неї. Основною властивістю СЕС є те, що база СЕС – потреби та інтереси людей, колективів, сукупність котрих впливає на зміст системи та процес її розвитку	Виробниче об'єднання, підприємство, галузь промисловості, народне господарство та ін.
Кривов'язюк І. В., Тишко І. Я. [4, с. 168]	СЕС – кібернетична система, функціонування якої базується на потребах, які передбачають задоволення індивідуально через групи, підприємства, національну та світову економіку. Між соціально-економічними системами відбувається постійна взаємодія	Підприємство, національна економіка, світова економіка та ін.

Джерело: сформовано на базі [3, 4, 6, 8].

Таким чином, вимірювання ефективності СЕС – процес багаторівневого дослідження характеристик ефективності та збалансованості розвитку СЕС різних рівнів, спрямований на отримання адекватного уявлення щодо поточної та перспективної результативності цих систем.

Методологічна складність багаторівневого вимірювання ефективності СЕС пов'язана як з необхідністю дотримання збалансованості складових їх розвитку за групами ключових показників, так і з виникненням нових тенденцій, які впливають на результативність СЕС різних рівнів, а також зумовлюють необхідність змінити технологію вимірювання та оновити параметри модельного інструментарію. Відповідно до цього, реалізація процесу вимірювання ефективності функціонування СЕС різних рівнів має переважно базуватися на принципах науковості, адекватності, комплексності та системності.

Принцип науковості означає, що процес вимірювання має базуватись на науково обґрунтованих методах та процедурах.

Принцип адекватності результатів реалізації процесу вимірювання об'єктивним закономірностям, який знаходить відображення не тільки у оцінках показників, але й у визначенні взаємозв'язків та збалансованості розвитку усіх складових діяльності СЕС з метою створення математичного аналога реальних факторів ефективності та отримання узагальнюючої оцінки функціонування СЕС.

Принцип комплексності вимірювання ефективності передбачає необхідність урахування усіх процесів створення ефективності функціонування, тобто оцінка виконується з позиції усіх складових діяльності СЕС.

Принцип системності означає, що при вимірюванні ефективності функціонування СЕС більш низького рівня, з одного боку, необхідно розглядати дану СЕС як цілісну систему, а з іншого – як частину соціально-економічної системи більш високого рівня. Наприклад, підприємство – це цілісна соціально-економічна система, але підприємство – це частина окремої галузі промисловості.

ВИСНОВКИ

Запропоновані теоретичні засади служать базисом для створення та реалізації типових підходів до вимірювання ефективності СЕС різних рівнів за урахуванням взаємопов'язаності результатів їх функціонування. Застосування подібних підходів дозволить не тільки отримати достовірну оцінку розвитку об'єктів дослідження, але й дозволить виконувати сценарне прогнозування їх подальшого функціонування. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Бойко М. Г.** Організаційна конвергенція в туризмі: передумови та практичні аспекти формування [Текст] / М. Г. Бойко // Економіка Криму. – № 1(30). – 2010. – С. 120 – 127.
- Бондаренко М. Ф.** Системологічна технологія моделювання інформаційних та організаційних систем [Текст] : навчальн. посібник / М. Ф. Бондаренко, К. О. Соловійова, С. І. Маторін, Д. Б. Єльчанов. – Х. : ХНУРЕ, 2005. – 132 с.
- Козловський С. В.** Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю [Текст] : монографія. – Вінниця : Меркьюрі – Поділля, 2010. – 432 с.
- Кривов'язюк І. В.** Теорія пропорційності функціонування та розвитку соціально-економічних систем [Текст]

/ І. В. Кривов'язюк, І. Я. Тишко // Наука й економіка.– 2009.– № 4(16).– С. 166 – 173.

5. Мейер М. Оценка эффективности бизнеса [Текст] / М. Мейер.– М. : ООО «Вершина», 2004.– 272 с.

6. Никитенко П. Г. Социально-экономические системы Беларуси и России: эволюция и перспективы [Текст] / П. Г. Никитенко, С. Ю. Солодовников.– Минск : Белорусская наука, 2008.– 517 с.

7. Уолш К. Ключевые показатели менеджмента: полное руководство по работе с критическими числами, управляющими вашим бизнесом [Текст] : [пер. с англ.] / К. Уолш.– К. : Companion Group, 2006.– 400 с.

8. Экономико-математические методы и прикладные модели [Текст] : учеб. пособие для вузов / под ред. В. В. Федосеева.– М. : ЮНИТИ, 1999.– 392 с.